

Zdravilske stvari.

(Griza in driska). Ker huda griza in driska sèm ter tjè nemilo razsaja in ljudem ni povsod zdravnikove pomoči pri rokah, povémo lahko sto in stokrat poterjeno pomoč. Opek ali cegel se razbeli ali saj močno segreje, se dene na kaki skledici v nastranjak (Leibstuhl), pri prostih v kak podoben predert sedež ali v kropjača, potem se vlijó 3 ali 4 kaplje (kanci) terpentinovega olja na razbeljeni opek in bolnik se hitro — toliko gol — čez njega vsede, da se mu gor po životu puhtí, pa od tal do glave tako v plajš ali odejo ogernjen, da vès puh po njem gré. Čez 8—10 minut se vleže v posteljo, da se ne razhladí. To se sterí po 2 do 3krat na dan; zraven se jé kaj mlečnega, da se črevom hitreje žleza nadomesti. Drugi-tretji dan bo zdrav, ako bolezen ni bila zanemarjena. — To svetujemo le za silo, pa ne, da bi zavoljo tega kdo zanemaril zdravnikovo pomočo, ker griza in driska si niste vselej ene. Ž.

Jezikoslovne in zgododovinske drobtinice.

Spisal P. Hicinger.

Ne kaže človeku, se naravnost mešati v veliko pravdo zastran „Sarmatov Limigantov“, ker bi ga kmalo utegnilo kaj zadeti. Nekoliko od strani pa bi se morebiti vendar smelo vprašati, in bi komu ne šlo precej na zgubo.

1. Ali „Kranjsko“ ali „Krajnsko“?

Kdo bo razločil to vprašanje? Doslej se kaže, da pričevanje za prvo ali za drugo še ni bilo natanko razloženo, ampak se je naglo le na koreniko in pomen imena segalo. Narpoprej se mora tukaj vprašati: Ktera oblika tega imena je poterjena med prostim slovenskim ljudstvom? Severnozahodna stran Slovincov, to je, Gorenci, Korošci, Primorci pravijo **Kransko** ali **Kranjec**; južnoizhodna stran, to je, Dolenci in Štajarci, pa kličejo **Krajnsko** ali **Krajnec**. Razložek je nekaj dvomljiv. Naj se pa pomni, da južnoizhodna stran sploh ondi rabi *jn*, kjer se po lastni slovenskega jezika izgovarja *nj*, n. pr. kojn ali celó koj namesti konj, terplejne namesti terpljenje, celó peljem. Na katero stran se po takem razsodba obrača? Razun prostega slovenskega naroda naj se vpraša sosedni Horvat, Italijan in Nemeč. Horvat pravi **Kranjka** in **Kranjac**, Italijan razun **la Carniolia**, tudi **il Carnio** ali celó **il Cragno**, priprosti Nemeč **Kran coló Gran**, le učeni Nemeč **Krain**. Na katero stran se bo tukaj sedilo? Toliko namreč vémo, da slovenskih imen noben ptujec toliko ne spreminja kakor ravno Nemeč.

Vendar doslej je bila navada, deželo med dvojno vejo južnih apnénih planin in poleg gornje Save ležečo sploh razlagati za **Krajno**, to je, za deželo, ki je na kraji druge slovenske zemlje. Vprašati se mora: ali je to terjenje temeljito? Pervič, je li *res*, da je dežela poleg gornje Save na pokrajni slovenskega sveta? Nad njo so v severji Korošci, za njo proti zahodu Primorci, pred njo proti izhodu Štajarci. In pod njo proti jugu? so, ali so bili Dolenci; zakaj kdaj se dolenska stran ni štela k pokrajni, ki se je zvala **Chreinmarcha** ali **Marcha Carniolae**, temuč k pokrajni, ki se je imenovala **Marcha Vinodorum**, slovenska stran. Drugič: ali se oblika **Krajna** nahaja kje med prostim slovenskim narodom? Na Štajarskem poleg Sotle je majhna stran tega imena; pri sv. Lovrencu v Krajni, pravijo. Ali se je pa večja stran, ki leži ob porečji gornje Save, kdaj klicala, ali se še kje med prostim narodom kliče za **Krajno**? Kdo vé? bo pravda kmalo dognana.

Pa, se bo djalo, tako se prederzneš vprašati? ali ni v starih pismih in bukvah tega imena brati? — Res, samo da se mera ta reč nekoliko pretehtati. V latinskih spisih se narpred bere ime „**Carniolia**“ pri Pavlu diakonu v zgodbah Longobardov za l. 744, dalje pri letnikarji, ki ga je Bert

razodel, ime „**Carniolenses**“ za l. 820; dalje se to ime nahaja več ali manj v starih listinah. To ime je očitno posneto po starem latinskem **Carnia**, in se je morebiti začelo rabiti že za čas rimskega gospodstva. Imé **Carniolia** je namreč toliko kot mala Karnija, kakor je že Valvazor spoznal. Tako se je utegnula imenovati stran poleg gornje Save, od Navporta memo Emone do Adranta ali Troján, ki se je odtergala od Norika in Panonije, in pritaknila k Italiji; tišala se je namreč etare Karnije, in je pred ko ne z njo vred, saj deloma, imela enake stanovavce. Kar v Jeruzalemskem potopisu pri postaji Adrantu stoji od meje italijanske in noriške (**Mansio Adrante; fines Italiae et Norici**), tisto pa zadeva le golo osko mejo teh dvéh dežel, ne pa tretje dežele vmes; ime **Krajna** se na to ne more opirati.

Drugo ime se nahaja v listinah prvih nemških cesarjev, ki so sploh pisane v latinskem jeziku; in sicer se napeljuje s pristavkom, da je po domače ali po ljudski besedi (vulgo, vulgari vocabulo). Tako se bere: **Chreinmarcha** l. 974, **Chreine** l. 989, **Creina** l. 1004, 1040, in zopet 1040, **Kraina** l. 1058, **Chrain** pa l. 1156. Marsikdo bo rekel, iz teh listin se kaže, da je bilo imé **Krajna** pred časom domače med Slovinci; na koga družega se namreč smé misliti pri besedi po domače, po ljudsko? Tako se utegne reči po eni strani; po drugi strani bo blezo drugače. Pomniti se mora namreč, da nemški cesar je slovensko pač težko imenoval za domače ali ljudsko; ljudstvo so bili Nemci, Slovinci so bili ptujci ali sužnjiki, pripoveduje naj se še toliko, da slovenski knezi so kdaj pred cesarskim prestolom govorili po slovensko. Pomniti se mora dalje, da lastne imena se v tistih listinah nahajajo večidel po nemški obliki; tako razun **Chreinmarcha** in **Chreine** stoji **Veldes** ne **Bled**, **Dobbelgogesdorf**, ne pa **Topolovo** ali **Depalavas**, in zopet **Nevvenhoven**, ne pa **Preddvor**. Tu se lahko sprevidi, kaj je pisarju pomenila beseda po domače, namreč po „nemško“, ne po latinsko, pa tudi ne po slovensko. **Kraina** se je pa v staronemščini ravno tako lahko reklo, kakor se je govorilo **Runa**, **Souna**, **Liubna**, kar je zdaj **Rain**, **Sann**, **Leoben**. (Dal. sl.)

Potni listi.

IV.

Preljubi moj!

Od Kranjskoštirske meje.

Od vira Savine sem potoval do ustja njenega. Brate! res znamenita je ta reka Savina. Akoravno mala, vendar služi štirskemu Slovincu za obilno tergovino. Letos, ker ima malo vode, vozijo pogosto na večih mestih s konji šajke gor od Celja, kjer že več vode se najde, ker se v njo tukaj stekate rečici **Vogljajna** in **Hudinja**. Kraj brega Savine najdeš dvoje toplice, in sicer v Laškem in pod Laškem. V Laškem je kupil toplice gosp. profesor Stein, in sozidal velik hram z 40 hišami za toplične goste. Stein je rojen v Šlezvig-Holsteinu in je bil prvlje profesor na vseučelišču Kielskem. Danska vlada ga je ob službo djala, ker je bil močen protivnik danščine in branitelj nemščine. Zavoljo njegove učenosti ga je poklicala naša slavna vlada na dunajsko vseučelišče, kjer uči narodno gospodarstvo (**National-Oekonomie**). Laški terg je prijeten in bode po topličnih gostih zmiraj bolje se povzdigaval.

Posebno živo je vse na ustji Savine — pri „**Zidanem mostu**“. Tu, kjer pred nekoliko leti je stala samo ena hiša, sadaj najdeš malo mestice, in kadar bode dodelana železnica zagrebška, bode pri „**Zidanem mostu**“ gibanje in terženje, da bo kaj.

Sadaj še je viditi na Savi dosti kranjskih ladij, ktere se razločujejo od ladij drugih brodarjev po svoji ozkosti in dolgosti; za nekoliko let bodemo težko takšnih ladij na Savi vidili, ker roba bode se vozila na železnih vozéh.

„Zidani most“ je mal Babilon. Najdeš tukaj Taljane, Čehe, Nemce itd., kateri so zaostali in se po brežuljkih tukajšnjih gorá v malih bajticah naselili.

Vrisk in pisk hlaponov, krič in bič vozarjev me je gnal dalje v mirniše kraje in sicer v Loko. Tukaj sem bil nekoliko ur na novi maši novoblagoslovljenega mašnika, in sem poslušal, kako so si strici zdravje napijali, in slovenski mladenči „ein deutsches Lied aus deutschem Herzen“ popevali.

Iz Loke sem obiskal ljubeznivega prijatelja v Račah, in tako stopil na drago zemljišče Tvoje domovine, preljubi moj Beloves! Različne misli so se križale po moji glavi, ko sem na kranjsko zemljo stopil, vendar, ker Ti moje liste belemu svetu izročuješ, nočem Ti ovaditi, kar me je mučilo v glavi in v sercu. Vendar ene misli Ti nemorem zatajiti. Mislil sem si, da bi se lahko še več na Kranjskem storilo za razvitje národnega slovstva in življenja, kakor se stori, ker na Kranjskem bi se našla moralna in materialna moč, ki je zato razvitje potrebna, vendar vse to se ne zgodi iz same — plašljivosti! Pred kom bi se plašili v šolah in v javnem životu pripraviti maternemu jeziku ono mesto, katero mu gré? Naš presvitli Cesar ljubi kakor oče vse svoje narode, in ravno berem zlate besede, ktere bodo radost in veselje izbudile v sercu vsakega pravega Avstrijana, pisane na njegovega strica nadvojvoda Alberta po povratku iz slavepolnega potovanja po Ogerskem: „Dabei wird aber meine angelegenheitliche Sorge stets auch dahin gerichtet sein, dass die verschiedenen Völkerstämme fortan in ihrer nationalen Eigenthümlichkeit erhalten, und ihnen bei der Pflege ihrer Sprache die gebührende Rücksicht gewährt werde“, to je: „Pri tem bo pa tudi moja največja skerb, da se različni narodi dalje v njih narodni vlastitosti ohranijo, in da se pri obdelovanju njih jezika po spodobnosti na nje gleda.“

Brate! To so velikega Vladarja vredne besede! Bog ga živi! Milostljivi naš Cesar nam dobro hoče, al mi si sami nočemo, ker se bojimo zameriti se kakšnemu — Deo minorum gentium.“

Iz Rač sem se podal k slovenskemu pesniku „Dobrovoljk“. Ad vocem „Slovenski pesniki“. Kaj delajo? Ó, da bi imel Perunovih strel, kako bi jih dramil iz njihovega globokega spanja. Že več let ničesa ni slišati od pesnika lepe, vsemu slovenskemu narodu znane pesmi: „Kje so moje rožice“. Tudi pesnik, kateri je nekđaj tako srečno se poskusil v satiri, sadaj stanujoči kraj desnega brega Savine na prijetnem griču — je omolknil. Še enega bi rad zdramil stannavajočega na visokem hribu pohorskem iz njegovega spanja. Bil si nekđaj bister orlič, — ali kaj ti je poterlo močne peruti? Daj nam vendar izverstno predstavljeno „Batrochomomachio“ na svetlo! —

Ti bi rad vedil, kaj dela pesnik „Dobrovoljk“? Zdrav je še lepo, in tudi delaven ne samo za blagor svoje čede, temoč tudi slovenskega naroda. Pokazal mi je lepo zbirko mičnih pesmic. Samo da bi slovenski domorodci bolje podpirali svoje spisatelje! Dobička ne išče nobeden, — al zgubo terpeti pri izdajanju svojih bukev, je vendar nemila reč, ker slovenski pisatelji niso bogati Rothschildovi sinovi, temoč večidel ubogi sinčki ljubezni do domovine. Za danas zadosti. Bog Te obvaruj! Vès Tvoj Vitomar.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Milana. 13. sept. Dodelana je cela železnica od Benedk do Milana in 1. oktobra se bodo začele vožnje po nji.

Iz Tersta. Nj. c. k. Veličanstvo, Cesar, so tukajšnemu tehantu pri škofijski cerkvi, gosp. Petru Alešu zavoljo mnogoletnih zaslug za šolstvo in kmetijstvo v naši deželi pedelili vitežki križ Franc-Jozefovega reda.

Iz Cmureka na Štaj. 15. dan t. m. — Romaje v Marija-Cel sem se preskerbel z drobžem, misleč, da bodo, kakor je drugod navada, vse ceste z berači zarobljene. Ali vès zavzet ne zagledam, ne najdem ne na nobenem potu daljne okolice, ne v tergu samem nobenega berača. Le v oštarijo so se nekteri tihoma prikrali. To kaže, da se tej zviti mestri dá mišica zdačno prerezati. m.

V Černem Verhu 10. dan t. m. — Ker „Novice“ rade govore od ljudskih šol, naj povejo tudi nekaj od šole v Černem Verhu nad Idrijo. Ta šola je dobila po velikem prizadevanju v. č. gospod dekana Idrijskega in ondotnega okrajnega predstojnika prav prostorno in lično novo šolsko poslopje. Pri stavi te šole sta se srenjski župan, Janez Hladnik, in srenjski svetovavec, Anton Plešnar, mnogim zabavljam vkljub kaj poterpežljivo in neutrudljivo za hitro izdelovanje poganjala, za kar jima gré res prav lepa hvala; upati je tudi od njunega prizadevanja in njune zdrave pameti za šolo in srenjo, da se ne bota pred odpečila, dokler ne bodo šola in učiteljevi dohodki v spodobnem stanu. Šola je jela tukaj lepo napredovati in nadjati se je, da bo pri skerbem prizadevanju in veselju do šole, ki tukajšnjega gospoda dušnega pastirja navdajata, za naprej šolska izba z vsakdanjimi, gotovo pa tudi z nedeljskimi učenci in učenkami napolnjena. Ta za šolsko mladino res ves vneti gospod je vpeljal, da so bili v nedeljo vsi starši in prijatli šolske mladine tudi iz prižnice k šolski preskušnji v torek 1. kimovca prijazno povabljeni. Omenjeni dan je bila šolarska sv. maša; po sv. maši je šolska mladina z gospod učencem v lepem redu pred novo šolo gospoda dekana Idrijskega pričakovala, ki so spremljeni z mnogimi duhovnimi gospodi v cerkveni opravi in z gospodom okrajnim predstojnikom in srenjskimi možmi novo šolo slovesno blagoslovili. Po tem opravi je bila šolska mladina pervikrat v novo lepo, svetlo in prostorno šolo peljana in potem izpraševana. Pri izpraševanju je bilo veliko duhovnih gospodov, in kar je bilo tukaj do letos nenavadno, tudi obilno staršev in drugih poslušavcov pričijočih. In tako so ti nenavadni poslušavci še bolj zapopadke od šole dobili, in jih bodo tudi gotovo med svoje sosede širili. Šolska mladina se je pri izpraševanju tako dobro obnašala, da so omenjeni gospod dekan nad šolo svojo zadovoljnost očitno izrekli. Po preskušnji je eden šolarjev zahvalni ogovor prav dobro povedal. Potem so bili najpridniši učenci in učenke obilo obdarovani. Iz takega napredovanja je pričakovati, da se bojo v okolici Černverhski so-pet pripravni mladenči za višje šole pridobivali, kar je nekaj let zaostajalo. Černverhčanov je veliko mašnikov v raznih škofijah pa tudi več slovečih svetnih gospodov.

Iz Ljubljane. Ni davnej kar smo našega akademiškega malarja gosp. Stroja hvalili kot izverstnega obrarja (Portraitmaler), in spet nam je priložnost dana, njegovo umetnost priznavati na drugem polji. Vidili smo namreč dve podobi, ktere za stranska altarja cerkve pri Divici Marii v Polji (Mariafeld) mala, in katerih ena — Kristus na križu — je že dodelana, druga — sv. Boštjana — bo pa tudi kmali. Težko bo soditi: ktera med njima je lepša, — lahko pa je reči, da obé ste zares mojstersko delo, naj gledamo na prvotno misel predstave, na zverste-nje posamnih podobšin in njih razmero, na izraz njih obrazov, na izbranje in razdeljenje barv in sploh tehnično izpe-ljavo celega dela. Pogledaj le obraze šesterih oseb, ki okoli križa stojé, in obraz Odrešenika na križu — in rekel boš, da tega, kar je vsaka oseba takrat v sercu čutila, ni mogoče bolje v obrazu razodeti. Ker gosp. Stroj misli obé podobi, preden greste na svoje mesto, perve dni prihodnjega mesca v reduti na ogled postaviti, bo lahko vsak sam sodil, ali smo resnico govorili ali ne, če rečemo, da malo para je takih podob, kakor jih bo s tema cerkev pri Divici Marii v Polji dobila. Še vse bolj pa bojo očém dopadle te podobe, ko bodo v širokih zlatih romih, ktere izdeluje gosp. Matevž Tome v Št. Vidu, kateri se bo gotovo tudi s tem delom